

Rakita Eszter

John Szabó atya, az orlandói magyarok papja, Mindszenty bíboros egykori titkára

1. kép: Mindszenty József

2017-ben jelent meg az Egyesült Államokban Szabó János, azaz John Szabo katolikus pap memoárja. Szabó a floridai magyar közösség aktív, szervező tagja volt az 1950-es évek végétől.¹ Előtte azonban Mindszenty József mellett dolgozott a bíboros titkáráként. Emlékiratának az „Együtt voltam a börtönben Mindszenty bíborossal” (*I Was in Prison with Cardinal Mindszenty*) címet adta, amivel ki is emelte pályafutásának talán legjelentősebb eseményét. Cikkemben a kötet legérdekesebb részeiből szemlézek néhányat. A kötet szövegének eredeti változata 1962-ben készült el és jelent meg, majd 2017-ben ismét kiadták az Egyesült Államokban. Magyar fordításban egyelőre nem olvasható.

Szabó János Budapesten született 1885. október 23-án. Esztergomban végezte el a teológia szakot, ami után 1908-ban pappá szentelték, majd Pozsony vármegyében, Misérden kapott segédlelkészi kinevezést. Ezt követően egyházi jogi doktori fokozatot is szerzett. Az Egyesült Államokban 1913 és 1934 között szolgált, New Jersey államban: 1914 és 1920 között Carteret, 1920 és 1934 között Trenton magyar katolikus közösségének plébánosa volt. Ebben az időszakban Alois nevű fivére is Trentonban élt. A városban közeli barátságba kerültek az ismert amerikai magyar újságíróval, Alexander Gondossal (Gondos Sándor), akinek Mary nevű lányával Szabó Alois házasságot is kötött valamikor az 1920-as években. Szabó

2. kép: John Szabó atya

János atya 1934-ben visszaköltözött Magyarországra, ahol 1947-ig Budapest-Svábhegy egyházközségének plébánosaként szolgált. A második világháború alatt tevékenyen részt vett a budapesti zsidóság védelmében és vélhetően számos fővárosi zsidót mentett meg a deportálástól.

¹ Szabó János neve Gondos Viktorral és családjával foglalkozó kutatásaim során merült fel, a családdal ápolt szoros kapcsolata révén. Nevének utána járva derült ki, hogy egy újabb személyre akadtam a család kapcsolati hálójában, aki valamilyen módon fontos történelmi események résztvevője volt.

1945-ben érseki tanácsossá nevezték ki. 1947-ben rövid időre ismét az USA-ba ment, majd hamarosan vissza is tért Magyarországra, 1949-ben pedig elkíserte Mindszentyt észak-amerikai útjára. 1951-ben letartóztatta az Államvédelmi Osztály (ÁVO), majd később a Népbíróság „Amerika dicsérete miatt” börtönbüntetésre ítélte, amit 1951 és 1956 között töltött le. Szabadulása után 1956 karácsonyán Ausztriába távozott, ahonnan az akkor már Franciaországban élő fivére és annak felesége közbenjárásával Kanadába menekült, majd onnan hamarosan ismét visszautazott az Egyesült Államokba.² Az USA-ban sógornője, Mary Szabó-Gondos nagybátyjának, Victor Gondos Sr (Gondos Viktor) nyugalmazott építőipari vállalkozónak a segítségével a Florida állambeli Orlandóban telepedett le és a helyi magyar közösség plébánosa lett. Szabó személyesen, közvetlen közlelről ismerte Mindszenty Józsefet, akit rendkívül nagyra tartott. „Harca a nácik és a bolsevikok ellen a legnagyobb magyar egyházi emberré, és a nemzet hazafias személyei közé emelte.”³ Mozgalmas életútja, az amerikai magyarság körében betöltött aktív egyházi munkája, valamint a Mindszenty bíborshoz fűződő személyes viszonya érdekessé teszik arra, hogy részletesebben megemlékezzünk Szabó János atyáról.

A bíborshoz fűződő ismeretsége akkor kezdődött, amikor Szabó 1949. április 29-én kapott egy meghívást a kancelláriába, ahol maga Mindszenty József fogadta. Ezen a találkozón a bíboros felkérte Szabót, hogy kísérje el Kanadába, ahol Ottawában, a Mária-világkongresszuson szándékozott részt venni. Szabó visszaemlékezése szerint a bíboros mosolygós hangulatban azzal indokolta a felkérést, hogy Szabó atya jól ismeri Amerikát, és ez jó alkalom lenne, hogy szolgálatot tegyen magyar hazájának. Szabó örömmel fogadta el a felkérést, ugyanakkor kifejezte kételyeit azzal kapcsolatban, hogy a kommunisták engedélyezni fogják-e a kiutazását. A hozzájárulás megszerzése érdekében Szabó személyesen Farkas Mihály, akkori védelmi miniszterhez fordult, aki – miután megtudta, hogy Szabó atya hány zsidót mentett meg a holokausztól – másnapra elintézte neki az engedélyt. Rövid előkészületek után Bécsen, Prágán, Frankfurtban és Londonon keresztül repülőgéppel New Yorkba utazott. Az Egyesült Államokba érkezve azonnal felkereste régi magyar ismerőseit, memoárja szerint mindenhol nagy örömmel és érdeklődéssel fogadták mint a 2. világháború szemtanúját és a „Vörös Paradicsomból” érkezett vendéget.⁴ Épp Ohio államban, Daytonban tartózkodott, amikor megkapta a sürgőnyt Mindszenty Kanadába érkezéséről, majd hamarosan csatlakozott is hozzá. A Mária-kongresszus után a bíboros és Szabó atya egy rövid amerikai látogatást is tett, melynek során Chicagóban Mindszenty találkozott Zita királynéval és fiával, Habsburg Ottóval is. A találkozón Szabó nem vett részt, amit utólag szerencsés esetként értékelt, mivel így későbbi letartóztatásakor nem is tudhatott számot adni vallatónak az ott

² Dudás Róbert Gyula: *Magyar katolikus papok Észak-Amerikában*. Bp. 2020. 357. o.

³ Fr. John Szabo: *I Was in Prison with Cardinal Mindszenty*. Whitefish, MT, USA. 2017. 21. o.

⁴ Szabo 2017: 20. o.

elhangzottakról. Szabó atya könyvéből Mindszenty Amerikáról alkotott véleményét is megismerhetjük: a bíboros szerint „Amerika egy nagyszerű ország, nagyszerűségét pedig az önellátásnak, az iparnak, az idealizmusnak és az Istenbe vetett hitnek köszönheti. Bizonyos vagyok Amerika nemzetek közötti felsőbbrendűségében... a mi reményünk az Egyesült Államok, amely a szabadság bástyája, a fény a világ számára, és rabszolgasorban lévő emberek millióinak halhatatlan reményforrása.”⁵

Szabó szeptemberben tért vissza Magyarországra. Budapesti egyházközségében ünnepléssel és kérdésekkel fogadták: miért jött vissza, és mikor jönnek az amerikaiak, hogy felszabadítsák Magyarországot a szovjet uralom alól?

A szöveg kitér Mindszenty letartóztatására és perére is. Szabó a Kossuth Rádióban hallgatta végig a per közvetítését és – a lakosság nagy részéhez hasonlóan – elborzadva hallotta a bíboros vallomását, melyben „bevallotta” a Népköztársaság ellen elkövetett felforgató tetteit. Szabó atya megjegyzi, hogy tudatmódosító szerek hatása alatt olvasta fel a vallomást, amit fogvatartói előre megírtak neki. Ezt követően Szabó úgy érezte, hogy hamarosan ő lesz a következő, akit az ÁVO letartóztat. Egyrészt amiatt, hogy együtt vett részt Mindszentyvel az észak-amerikai utazáson, másrészt húsz éven át élt az USA-ban, harmadrészt pedig írt egy könyvet is *America Today* (A mai Amerika) címmel, amelyben olyan megjegyzéseket tett, mint pl. „Amerika sorsa, hogy a demokrácia kommunizmussal szemben védelmező utolsó erődjé legyen.”⁶ Nem kellett sokáig várnia, hogy kiderüljön, igaza volt. Egy Nagy Károly nevű villamosmérnök azzal fordult hozzá, hogy van egy találmánya, ami forradalmasítaná az autóipart, de nem akarja, hogy a kommunisták kezére jusson, hanem inkább az amerikaiaknak szeretné eladni. Szabó atyát akarta felkérni, hogy jó amerikai kapcsolatai révén találjon neki vevőt. Az atya gyanúsaknak találta a történetet és nemleges választ adott. Másnap az állítólagos mérnök visszatért és kérte, hogy az atya írjon ajánlást számára az amerikai követségre. Szabó ismét elmondta neki, hogy nem ismer senkit a követségen, sőt, arra is figyelmeztette, hogy bűncselekmény lenne a találmányát nyugati kézre adni, és azzal fenyegette, hogy ha még egyszer visszajön, feljelenti a rendőrségen. Ennek ellenére pár nappal később egy Pollák Imre nevű ÁVO-s tiszt kereste fel, aki 200 dollárt követelt tőle, cserébe azt ajánlotta, hogy meg fogja védeni a későbbi letartóztatástól. Az atya ezt is elutasította, amit újabb heves fenyegetés követett. Ezekben a napokban már furcsa kattanó hangokat is hallott minden alkalommal, amikor telefonhívást bonyolított. Ráadásul több figyelmeztető üzenetet is kapott, amelyben a letartóztatásának elkerülhetetlenségére hívták fel a figyelmét. Amikor aztán a külügyminiszter persona non gratának minősítette az amerikai katonai attasét, Szabó tudta, hogy csak napjai vannak.

⁵ Szabo 2017: 19. o.

⁶ Szabo 2017: 48. o.

Végül 1951. május 16-án egy csapat ávos érkezett a plébániára és előzetes letartóztatásba helyezte az atyát.

Börtönben töltött idejét részletgazdagon és igen szemléletesen írja le. Megtudjuk, milyen volt a cellája, az ott töltött első karácsonya, hogyan kommunikáltak a rabok Morse-jelekkel a falakon keresztül, hogyan viselkedtek vele a fogvatartói, kiket ismert meg a fogság alatt, és milyen kínzásoknak vetette alá az ÁVO a foglyokat. Természetesen saját vallatásának körülményeit is leírja. Az ÁVO elsősorban arra volt kíváncsi, hogy miért tért vissza Magyarországra. Amerikából érkezett levelezését lobogtatva többször nekiszegezték a kérdést, hogy „ha annyira szereti a rokonait és barátait, hogy ilyen sokat írnak egymásnak, akkor mégis miért jött vissza 1947-ben?” Az ilyen kérdésekre Szabó atya rendre azt válaszolta, hogy mert Magyarország a hazája, és ő idetartozik. Erre egy alkalommal – különböző egyéb sértések közepette – közölte vele, hogy „Nem, ez nem a maga hazája. Ez a Népköztársaság földje, a dolgozók földje és nem az olyan ingyenélőké, mint maga.” Természetesen az egész mögött az a gyanú húzódott, hogy Szabó az amerikai hírszerzésnek dolgozik, és kémkedés céljával érkezett vissza Magyarországra. A fogva tartása és sokszoros kihallgatása mind azt a célt szolgálta, hogy „vallja be” bűnét, majd írja alá „vallomását”, melyben beismeri, hogy amerikai kém. Emellett rendszeresen zaklatták azzal kapcsolatban is, hogy árulja el, mi volt a tartalma annak a beszélgetésnek, amelyet Mindszenty és Szabó Chicagóban folytatott Habsburg Ottóval és az özvegy Zita királynéval. Az ÁVO arra gyanakodott, hogy a királyság visszaállítása érdekében konspiráltak, de erről persze Szabó atya szerint szó sem volt, ráadásul ő még csak részt sem vett a találkozón. „Pap vagyok és nem kém. Becstelen dolognak tartanék bármi féle kémkedési tevékenységet.” – írta vallomásában Szabó amikor magára hagyták egy írógéppel, és ettől az álláspontjától a fogva tartása ideje alatt nem is tért el.

Később három hónapra Moszkvába szállították. Itt közölte vele, hogy már nem számít fogolynak, hanem a Szovjetunió vendégszeretetét élvezi. Egy Kósa József nevű magyar kommunista vezető arról tájékoztatta, hogy a Magyar Kommunista Párt rendelte el a „kiküldetését”, aminek célja az volt, hogy nyelvtudásával és fordítói-tolmácsi tapasztalataival segítse a moszkvai apparátusuk működését. Feladata ennek megfelelően a nyelvtanítás és fordítás volt. Saját szobát kapott, heti egy alkalommal (két ór kíséretében) városi sétát tehetett, személyes biztonságát pedig garantálták. Moszkvai tartózkodása idején volt lehetősége tanulmányozni az orosz sajtót és a helyi propagandakiadványokat. Könyvében leírja, hogy elszomorította a rengeteg hamis állítás és megalapozatlan sértő megjegyzés, amit az Egyesült Államokra vonatkozóan olvasott bennük. Hosszan ecseteli a Moszkvában megtapasztalt szovjet propagandát, amely valósággal lehengerlő

mértékben igyekezett hergelni a lakosságot a „Nyugattal” szemben.⁷ Három hónap után közölte Kósával, hogy nem akar többé a pártnak dolgozni. Kósa erre azt válaszolta, hogy „ha ez a válasza, akkor visszaküldjük oda, ahonnan jött és megkapja amit érdemel.”⁸ Valóban így is történt, Szabó még aznap egy Budapestre tartó vonaton találta magát, megérkezése után pedig egyenesen a gyűjtőfogházba került.

Nem sokkal később bíróság elé állították. Az ellene felhozott három vádpont a következő volt: 1, kémkedés, információszolgáltatás az Egyesült Államoknak 1947-ben történt hazatérése után; 2, hazaárulás Mindszenty József tártstetteseként, amikor Kanadában és az USA-ban tett útján segédként kísérte; 3, ellenséges magatartás tanúsítása a Magyar Népköztársasággal szemben. Bírósági perére 1956. október 20-án került sor. Az ítélet tíz év kényszermunkatáborban letöltendő büntetés volt, viszont a végrehajtását már nem kellett megkezdenie, köszönhetően az október 23-án kitört forradalomnak. A forradalmárok celláról cellára járva szabadították ki a foglyokat. Szabó celláját az egyik Pongrác fivér nyitotta ki, aki annyit mondott neki, „Szabadon távozhat, Atyám.” Az atya szabadulásának történetét így összegzi: „A bent töltött évek életem legértékesebb évei voltak... közelebb hoztak engem Istenhez és saját lelkemhez is. Igen, sokat szenvedtem, és gyakran kerültem a halál közelébe, de az volt a mottóm, hogy ha meg is ölnek, én még akkor sem halok meg, és most, hála Istennek, újra itt vagyok.”⁹

Az Egyesült Államokban élő Gondos család magánlevelezéséből kiderül, hogy az amerikai hatóságok többféle ürüggyel halogatták Szabó atya beengedését az országba, de végül 1957. január 9-én partra szállhatott New Yorkban. Floridába érkezése után sógornője, Mary Szabó-Gondos nagybátyja, Victor Gondos Sr segített neki beilleszkedni, szerzett neki floridai jogosítványt, ami az atya előrehaladott kora miatt kissé nehézkes feladat volt. „Mostanság nem szeretnek jogosítványt adni olyan embereknek, akik annyi idősek, mint ő” – írta Victor Gondos felesége, Irene Gondos egyik fiának 1957 novemberében.¹⁰ Szabó egy Orlando városában lévő plébánián szolgált, együtt dolgozva a Magyarországról 1947-ben emigrált Bartók A. Károly atyával.¹¹ Innentől kezdve igen szoros kapcsolatot ápolt a Gondos családdal, segített az idős házaspárnak és sógornője apjának, régi barátjának, Alex (Sándor) Gondosnak is. Utóbbit – romló egészsége miatt – segített elhelyezni egy otthonban, majd 1960-ban bekövetkezett halála előtt ő adta fel neki az utolsó kenetet. Szabó atya 1972. február 1-jén bekövetkezett haláláig Orlandóban maradt, ahol a helyi magyar közösséget szolgálta. Sírja az Orlando melletti Gothában, a Woodland Memorial Parkban található.¹²

⁷ Szabo 2017: 88. o.

⁸ Szabo 2017: 92. o.

⁹ Szabo 2017: 99. o.

¹⁰ Historical Society of Pennsylvania, Gondos Family Papers, 1895–ca. 1978.

¹¹ Dudás 2020: 38. o.

¹² <https://www.findagrave.com/memorial/129192803/john-szabo> Letöltés: 2023. 12. 09.

3. kép: Szabó János atya sírköve a Woodland Memorial Parkban (findagrave.com)

Érdemes megemlíteni, hogy Somorjai Ádám bencés szerzetes szerkesztésében 2020-ban megjelent a *Mons. John Sabo és Mindszenty bíboros (1957–1971)* című könyv, aminek azonban címe ellenére semmi köze nincs az itt tárgyalt Szabó Jánoshoz. A történetet ugyanis némiképp megbonyolítja, hogy egy időben két Szabó János nevű katolikus pap is tevékenykedett az Egyesült Államokban, akik ráadásul mindketten szoros kapcsolatot ápoltak a bíborossal. Emellett mindketten szolgáltak a New Jersey állambeli Carteretben, és mindketten éltek Florida államban is, igaz, a fiatalabbik Szabó – akinek Mindszentyvel való levelezését az említett Somorjai-kötet tartalmazza – csak nyugdíjazása után, az 1980-as években került Miami-ba.¹³ A forráskiadvány bevezetőjében a szerkesztő fel is hívja a figyelmet a két Szabó atya közötti különbségtételre.¹⁴

¹³ Utóbbiról, aki már az Egyesült Államokban született és nevét Sabo-ként írta, bővebben olvashatunk a Mindszentyvel folytatott levelezését tartalmazó forráskiadványhoz készült bevezető tanulmányból. Somorjai Ádám OSB (szerk.): *Mons. John Sabo és Mindszenty Bíboros 1957–1971*. Deák András Miklós bevezető tanulmányával. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Bp. 2020.

¹⁴ Somorjai 2020: 9. o.